

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

3 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 3

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 3

ТОШКЕНТ-2022

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариши муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариши давлат университети

Махкамова Надира Раҳмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Раҳмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербургда Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алнева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Санипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
Тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Ўзбекистон жаҳон
тиллари университети

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

1. Раҳбархон Муртазаева ЗАМОНАВИЙ ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА ЁШЛАРГА ОИД ДАВЛАТ СИЁСАТИ.....	6
2. Дилором Бобожонова ЎЗБЕК ОИЛАЛАРИДА ТИББИЙ МАДАНИЯТНИ ОШИРИШ, СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МУАММОЛАРИ.....	17
3. Баҳодир Эшов ҚАДИМГИ ШАҲАРЛАР ШАКЛЛАНИШИНИНГ ТАҲЛИЛЛАРИ.....	26
4. Зумрад Раҳмонкулова МАҲМУД АМИН АФАНДИ “ИСТАНБУЛДАН ЎРТА ОСИЁГА САЁҲАТ”.....	34
5. Манзура Аминова ИБН ХОЛДУН ИЛМИЙ МЕРОСИНING ЗАМОНАВИЙ АҲАМИЯТИ.....	41
6. Тўлқин Ахмедов ТУРКИСТОНДА БИРИНЧИ РУС-ТУЗЕМ МАКТАБИ: МАЪМУРИЙ ЭҲТИЁЖ ЁКИ МАДАНИЙ ЯҚИНЛАШУВ ЗАРУРИЯТИ?.....	48
7. Мансур Бойсариев ОЗАРБАЙЖОН ДИАСПОРАСИ ВАКИЛЛАРИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМ-ФАНИ ТАРАҚҚИЁТИГА ҚЎШГАН ҲИССАСИ.....	56
8. Фируза Жуманиязова ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ХОРАЗМ ХОТИН-ҚИЗЛАРИНИНГ ИЖТИМОЙ ҲАЁТДАГИ ФАОЛЛИГИНИНГ ДАВРИЙ НАШРЛАРДА АКС ЭТТИРИЛИШИ (1941–1945 йиллар).....	64
9. Мухаммаджон Исамиддинов АНТИК ДАВР ЁЗМА МАНБАЛАРИДА САМАРҚАНД ТАРИХИНИНГ ЁРИТИЛИШИ.....	70
10. Бахыт Кошанов, Хакимбай Отегенов, Гулчехра Ержанова ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН ТАРИХШУНОСЛИГИНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ.....	79
11. Shohruhbek Mamadaliyev TURKISTON SHAHARALARIDA OCHLARGA YORDAM KOMISSIYASI FAOLIYATI TARIXIDAN.....	87
12. Gulnora Maxkamova XX ASR SAMARQAND KASHTALARI: XILLARI, USLUBLARI, ORNAMENT REPERTUARI (SAMARQAND DAVLAT MUZEYI NAMUNALARI MISOLIDA).....	93
13. Уктамжон Мансуров VI – XI АСРЛАР СУҒД ЁЗМА ЁДГОРЛИКЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ МАНБА СИФАТИДА ЎРГАНИЛИШИ.....	100
14. Шоназар Матякубов XVI- XVIII- АСРЛАРДА ХИВА ХОНЛИГИ ҲУНАРМАНДЧИЛИГИНИНГ АСОСИЙ СОҲАЛАРИДАН БИРИ-КУЛОЛЧИЛИК ТУРИ ТАВСИФЛАРИ.....	105

15. Отабек Махмудов «МИЛЛИЙ ТАРИХ» ВА «ТАРИХ ТАЪЛИМИ»ДА «ЖАҲОН ТАРИХИ»НИНГ АҲАМИЯТИ (лотин тилли тарихий манбалар ва замонавий ўзбек илмий адабиётининг қиёсий таҳлили медиевистик талқинда).....	109
16. Sayyora Mirsoatova, Aхrorbek Muxsidinov O‘ZBEKISTONDA MEZOLIT DAVRI YODGORLIKLARINING O‘RGANILISHI HAQIDA.....	122
17. Зухра Ражабова ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИ СИЙМОСИННИНГ ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШДАГИ АҲАМИЯТИ.....	128
18. Мафтуна Рузикулова ФАРҶОНА ВОДИЙСИНИНГ МЕЛИОРАЦИЯ ВА ИРРИГАЦИЯ ИШЛАРИ ТАРИХИДАН (1950 – 1970).....	134
19. Хасанбой Рахматиллаев ҚАДИМГИ ВА ИЛК ЎРТА АСРЛАР ДАВРИ ЭТНИК ЖАРАЁНЛАРИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ МУАММОЛАРИ ҲАҚИДА.....	139
20. Lutfiya Salomova AVSTRALIYA MILLIY ARXIVI FAOLIYATI HAQIDA.....	144
21. Наргиза Сейтимбетова ҚОРАҚАЛПОҶИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОЗОҚ МИЛЛИЙ МАДАНИЙ МАРКАЗИ.....	148
22. Shaxnoza Tursunova O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING BENILYUKS DAVLATLARI BILAN XALQARO MUNOSABATLARINI RETROSPEKTIV TAHLILINING AYRIM JIHATLARI.....	156
23. Икромжон Умаров КЎҲИТАНГТОҶ ҚИШЛОҚЛАРИНИНГ ҲУДУД БЎЙЛАБ ЖОЙЛАШУВ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА АҲОЛИНИНГ ЭТНИК ТАРКИБИ.....	161
24. Ма’мура Umarxodjayeva, Zilola Shodmonxo`jayeva, Nodira Xasanova O‘ZBEKISTON TARIXI DAVLAT MUZEYINING NOYOB XAZINASIDAN.....	174
25. Санъат Худайбергaнов ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЯНГИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧИДА ХОРАЗМ ВИЛОЯТИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ХОРИЖИЙ ҲАМКОРЛИК МАСАЛАЛАРИ.....	178
26. Ҳабиба Ҳасанова 1917-1924 ЙИЛЛАРДА ТУРКИСТОН МИНТАҚАСИДА БОСМАХОНАЛАРНИНГ ТЕХНИК ҲОЛАТИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР.....	186
27. Ра’но Qodirova 1936-1937 YILLARDA O'ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA TARIX FANINING O‘RGANILISHI (M.Asimov hisobot materiallari asosida).....	192

28. Қосим Қосимов ШАРҚИЙ БУХОРОДА ҚИЗИЛ АРМИЯГА ҚАРШИ МИЛЛИЙ ОЗОДЛИК ҲАРАКАТЛАРИ.....	196
29. Ислон Қаршиев МУТАФАККИР СЎФИ ОЛЛОЁР ҚАРАШЛАРИДА ТАСАВВУФИЙ ҒОЯЛАР ТАҲЛИЛИ.....	203
30. Гулжаҳон Шайдуллаева ХАРАППА МАДАНИЯТИ ЁДГОРЛИКЛАРИДАН ТОПИЛГАН ОКС ЦИВИЛИЗАЦИЯСИГА ХОС БЎЛГАН МОДДИЙ МАНБАЛАР ТАҲЛИЛИДА МАДАНИЙ ВА САВДО АЛОҚАЛАРИ.....	209
31. Fotima Shirinova, Zumrad Kosimova XX ASRNING 20-30-YILLARIDA SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA YURITGAN SIYOSATI, UNING MONIYATI VA OQIBATLARI. SIYOSIY QATAG'ONLIK.....	222
32. Юлдаш Юлдашев ХОРАЗМ ВИЛОЯТИ ДАВЛАТ АРХИВИ 555-ФОНДИНИНГ АРХИВ МАНБАШУНОСЛИГИ ТАҲЛИЛИ.....	230
33. Акмал Якубов ХИВА ХОНЛИГИНИНГ ТАШҚИ САВДО МУНОСАБАТЛАРИ (Дашти қипчоқ мисолида).....	237
34. Акмал Якубов ХИВА ХОНЛИГИ ВА ҚОЗОҚ ЖУЗЛАРИ (ўтроқ ва кўчманчилар ўзаро алоқларининг негизлари).....	246
35. Лазизахон Алиджанова ДИНИЙ ТАЪЛИМОТЛАРДА ТИББИЁТГА ОИД ИЖТИМОИЙ ҚОИДАЛАР ТАҲЛИЛИ.....	256
36. Дилрабо Қурбанова ЗАМОНАВИЙ ЎЗБЕКИСТОНДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИК СИЁСАТИ.....	264
37. Камола Саипова УРУШ ДАВРИДАГИ ЎЗБЕК ХАЛҚИНИНГ БАҒРИКЕНГЛИК КЎРСАТИШИ.....	274
38. Аҳадулла Раҳматуллаев ТУРКИСТОНДАГИ МАҲАЛЛИЙ ЎЛКАШУНОС ВА КОЛЛЕКЦИОНЕРЛАР ФАОЛИЯТИ.....	280
39. Азамат Ктайбеков ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДА ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ ЎЗГАРИШЛАР (2000-2016).....	288
40. Гулнора Худойберганава “АСКЕТИЗМ” ТУШУНЧАСИ ВА ДИНЛАРДА АСКЕТИК АМАЛИЁТЛАРГА МУНОСАБАТНИНГ ТАҲЛИЛИ.....	293

Fotima Nosirovna Shirinova,
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot
texnologiyalari universiteti Gumanitar fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi

Zumrad Sobirjanovna Kosimova,
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot
texnologiyalari universiteti Gumanitar fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi

XX ASRNING 20-30-YILLARIDA SOVET HOKIMIYATINING O'ZBEKISTONDA YURITGAN SIYOSATI, UNING MOHIYATI VA OQIBATLARI. SIYOSIY QATAG'ONLIK

For citation: Fotima N. Shirinova, Zumrad S. Kasimova, THE POLICY OF THE SOVIET AUTHORITY IN UZBEKISTAN IN THE 20-30S. XX CENTURY, ITS CHARACTER AND CONSEQUENCES. POLITICAL REPRESSION. Look to the past. 2022, Special issue 3, pp.222-229

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7485354>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola mualliflari XX asrning 20-30-yillarida sovet hokimiyatining O'zbekistonda olib borgan siyosatini ochib bergan. Sanoatlashtirishning bir yoqlama amalga oshirishidan maqsad va oqibatlar haqida ma'lumotlar berilgan. Qishloq xo'jaligidagi islohatlar va ularning moxiyati dalillar asosida ko'rsatilgan. Jamoalashtirish va quloqlashtirish siyosati natijasida dehqonlarning xayotidagi o'zgarishlar, ilm-fan sohasidagi rivojlanish va qatq'onlik siyosatining oqibatlari haqida yangi ma'lumotlarga ega bo'lishingiz mumkin.

Kalit so'zlar. sanoatlashtirish, jamoalashtirish, quloqlashtirish, birinchi va ikkinchi besh yilliklar, xalq xo'jalik kompleksi.

Фотима Носировна Ширинова,
старший преподаватель кафедры Гуманитарные науки Ташкентский университет
информационных технологий имени Мухаммада аль-Хорезми

Зумрад Собиржановна Касимова,
старший преподаватель кафедры Гуманитарные науки Ташкентский университет
информационных технологий имени Мухаммада аль-Хорезми

ПОЛИТИКА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В УЗБЕКИСТАНЕ В 20-30-Е ГГ. XX ВЕКА, ЕЕ ХАРАКТЕР И ПОСЛЕДСТВИЯ. ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕПРЕССИИ

АННОТАЦИЯ

Авторами данной статьи раскрыта политика советского правительства в Узбекистане в 20-е и 30-е годы XX века. Дана информация о целях и последствиях одностороннего проведения индустриализации. На основе доказательств показаны аграрные реформы и их

сущность. В результате проведения го исследования показана сущность политики коллективизации и раскулачивания, получены новые сведения об изменениях в жизни крестьян, показан прогресс в развитии научных отраслей, а также рассмотрены последствия политики репрессий.

Ключевые слова: индустриализация, коллективизация, национализация, первая и вторая пятилетки, народнохозяйственный комплекс.

Fotima N. Shirinova,

Senior Lecturer of the Department of Humanities Studies,
Tashkent University of Information Technologies
named after Muhammad al-Khwarizmi

Zumrad S. Kasimova,

Senior Lecturer of the Department of Humanities Studies,
Tashkent University of Information Technologies
named after Muhammad al-Khwarizmi

THE POLICY OF THE SOVIET AUTHORITY IN UZBEKISTAN IN THE 20-30S. XX CENTURY, ITS CHARACTER AND CONSEQUENCES. POLITICAL REPRESSION

ABSTRACT

The authors of this article reveal the policy of the Soviet government in Uzbekistan in the 20s and 30s of the twentieth century. Information is given on the goals and consequences of unilateral industrialization. Based on the evidence are shown agrarian reforms and their essence. As a result of the study was shown, the essence of the policy of collectivization and dispossession, new information was obtained about changes in the life of peasants, was shown progress in the development of scientific branches, were considered and the consequences of the policy of repression.

Index Terms: industrialization, collectivization, nationalization, first and second five-year plans, national economic complex.

1. Dolbzarligi:

XX asrning 20-30- yillarida O'zbekistonda insoniylik va demokratiya printsiplarini oyoq osti qiladigan, har qanday o'zgacha fikr yuritishni kuch bilan bog'adigan, ommaviy ozboshimchalik va zo'rlik bilan O'zbekistonga sodiq ming-minglab kishilarni qirib tashlagan totalitar tartibot qaror topdi va kuchaya bordi. Bu xalqning boshiga chinakam fojea bo'lib tushdi hamda unga nihoyatda og'ir urush sinovlari arafasida ulkan ziyon va talofat yetkazdi. Bu davr tarixini o'rganishga hozirda katta etibor berilmoqda. 1937-1939- yillarda sohta ayblovlar bo'yicha O'zbekistonda hammasi bo'lib, 41 mingdan ziyod kishi qamoqqa olingan, ulardan 37 mingdan ortiq kishi jazolangan, ularning ichidan 6 ming 920 kishi esa otib tashlangan. Natijada, respublika ozining kuchli kadrlaridan ayrildi. Xozirgi davrda qatag'on bo'lganlarning xayoti o'rganilib ko'pchiligi oqlanmoqda.

2. Metodlar va o'rganilganlik darajasi:

Maqola umum qabul qilingan tarixiy metodlar-tarixiylik, qiyosiy mantiqiy tahlil, ketma ketlik, xolislik tamoillari asosida yozilgan bo'lib, unda XX asr 20-30-yillarda sovet xokimiyatining O'zbekistonda olib borgan siyosiy, iqtisodiy, madaniy soxadagi olib borgan siyosati haqida ma'lumotlar berilgan.

Sanoatni jadal rivojlantirish natijasida O'zbekiston Markazga rangli va nodir metallar, oltingugurt, paxta tolasi, xom ipak va boshqa strategik xomashiyo etkazib. SSSRni chet el xomashyosiga qaramlikdan qutqardi.

20 yillarning boshlariga kelib o'zbek qishlog'ini rivojlantirishda bazi siljishlar ro'y berdi. Yngi iqtisodiy siyosatga o'tilishi natijasida oziq-ovqat razvyorrrrrtkasi oziq ovqat solig'I bilan almashtirildi, dexqonlarga ortiqcha maxsulotlarni sotishga, shuningdek, ekin maydonlarini kengaytirishga imkon berildi. 1925-1929-yillarda amalga oshirilgan er-suv isloxati mulkdorlarni

tugatisga qaratilgan bo'lib, qishloq xo'jaligini zo'ravonlik yo'li bilan yalpi jamoalashtirish jarayonini tezlashtirdi.

Bu davr respublika madaniy hayotida ijobiy o'zgarishlar bilan ham e'tiborli bo'ldi. Biroq XX asr 20- yillarining ikkinchi yarmidan qaror topgan ma'muriy buyruqbozlik tizimi respublika ijtimoiy-madaniy sohalarining yangidan barpo bolishini sekinlashtirib qo'ydi.

Stalincha qatag'on respublikamiz xayotining barcha soxalari uchun qonli fojiiyalar, yo'qotishlar bilan to'lib toshgan davr boldi. U millionlab odamlarning taqdir-qismatila asoratli iz qoldirdi. Bu xaqda ko'plab asarlar chop etilgan. o'nlab yirik monografiyalar yuzlab tadqiqot ishlari, o'cherk va maqolalarda shu mavzuga oid qimmatli fikrlar keltirilgan.

Tarixchi olimlar D. Alimova, N. Maxkamova, A. A. Golovanov, T. Raxmonov va boshqalar tomonidan shu davrga oid asarlar nashr etilgan. Bu davr xaqidagi malumotlarni "qatag'on qurbonlari" muzeyi orqali ham toppish va o'rganish mumkin. XX asrning 20-30-yillarini o'rganish va uning doirasida ilmiy- tadqiqot ishlarini amalga oshirish davom etilmoqda.

3. Tadqiqot natijalari:

1. O'zbekistonda sanoatlashtirishning amalga oshirilishi

XX asr 20-yillari o'rtalaridan e'tiboran sovetlarning butun diqqat-e'tibori mamlakatni sanoatlashtirishga qaratildi. Buning asosiy sanoatlashtirish SSSRda sotsializm qurish dasturiy rejasining eng asosiy vazifalaridan biri hisoblanardi. VKP (b) XIV syezdida (1925) mamalakatni sanoatlashtirish sotsializmni barpo etishning bosh strategik vazifasi deb belgilandi. O'zbekistonda sanoatlashtirish ishini amalga oshirish orqali sovetlar bir necha iqtisodiy maqsadga erishmoqchi edilar. Asosiy maqsad sovet hukumati O'zbekistonda sanoat korxonalarini qurish bilan qishloq xo'jaligi va tabiiy boyliklarga dastlabki ishlov berish hamda shu yo'l bilan respublikaning boy tabiiy va mineral resurslaridan foydalanish, arzon ishchi kuchidan foydalanish edi.

Paxta ishlab chiqarish va qishloq xo'jaligini qayta tiklash dasturida Markaz tomonidan kondalang qilib qoyilgan vazifalarga muvofiq paxta bilan bog'liq sohalarning rivojiga, ya'ni qishloq xo'jalik mashinasozligi, irrigatsiya qurilishi, metall konstruksiyalar, mineral og'itlar ishlab chiqarish, qishloq xo'jalik xomashyosi va chorvachilik mahsulotlarini qayta ishlovchi sanoatga qaratildi. Mahalliy resurslar: mis, azot va boshqalarni ishlab chiqarishni tezlashtirish, ipakchilik, bog'dorchilik, uzumchilik, qorako'chilik va boshqalarni ostirish sur'atlarini jadallashtirish mo'ljallandi. Shuningdek, rangli metall, neft, toshko'mir, tuz, grafit konlarini ochishga kirishildi.

O'zbekistonda 1925-yilda 21 sanoat tarmog'iga tegishli 149 ta korxonalar mavjud edi. Ular asosan qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlashga ixtisoslashgan edi. O'zbekiston xalqi o'z kuch-quvvati, idroki va mahoratini O'zbekiston ravnaqi uchun safarbar qildi. Korxonalar yangi texnika asosida tiklandi, yangi sanoat sohalarini (ip-gazlama, trikotaj, shohi va hokazo) barpo etildi, avval mavjud bo'lgan sanoat korxonalarini qayta qurilib kengaytirildi.

Natijada sanoat yalpi mahsuloti ancha ko'paydi, tannarxi kamaytirilib, sifati esa oshirildi. Uch yil mobaynida yirik sanoat korxonalarining soni 48 taga ko'paydi, 1928- yilga kelib ular 166 taga etdi. Jumladan, Farg'ona toqimachilik kombinati (1926), Toshkent qishloq xo'jalik mashinasozligi zavodi (1934), Quvasoy sement va ohak zavodi (1932), Toshkent toqimachilik kombinati (1934), Chirchiq elektr kimyo kombinati (1937) va boshqalar qurildi. Respublika neft sanoatida ochilgan konlar soni 31 taga etdi. Angren qong'ir komir, Sharg'un, Boysuntog' (Surxondaryo) toshko'mir konlari ishga tushdi.

Sanoatlashtirish davomida respublikaning energetika bazasi kengaytirildi va mustahkamlandi. Umum foydalanadigan va sanoatni ta'minlaydigan elektr stantsiyalari soni uch yil mobaynida 17 taga ortdi, elektr energiyasi ishlab chiqarish 3 barovarga ko'paydi. Elektr stantsiyalari quvvati 482 mln. kilovattga etdi. XX asr 30- yillarida Chirchiq-Bo'zsuv GESlari majmuasi barpo etildi. Turkiston-Sibir temir yo'li qurildi. Respublikada oltin, mis, qorg'oshin, ruh, volfram, molibden, oltingugurt, simob konlari ochildi. 30- yillar boshida Ohangaron, Chirchiq daryolari vodiylarida, Qurama tog'larida oltin konlari topildi. Qoytosh volfram-molibden (Jizzax, 1937) konlari ishga tushirildi. Rasmiy ma'lumotlariga ko'ra O'zbekistonda birinchi besh yillik (1928-1932)da 289 ta va ikkinchi besh yillik (1933-1937) davrida 189 ta sanoat korxonalarini barpo etildi.

Shular qatorida onlab paxta tozalash zavodlari, toqimachilik va ipakchilik fabrikalari, oziq-ovqat sanoati korxonalari barpo etildi. Bu ishlarning hammasi juda katta miqdordagi mablag'larni talab qilar, bu esa mehnatkash kishilar yelkasiga og'ir yuk bo'lib tushar edi. Xalq ommasining ijtimoiy ehtiyojlari sovet davlatining byudjet siyosatida ikkinchi oringa tushib qolgan edi. Respublikada mahalliy malakali ishchilar, muhandislar va texnik xodimlar tayyorlash masalasiga etarlicha e'tibor berilmadi. Sanoatni mustahkam lash uchun sobiq Ittifoqning boshqa joy laridan rusiyabon aholi kochirib keltirilib, turar-joy va ish bilan ta'minlandi.

2. O'zbekistonda qishloq xo'jaligi sohasidagi o'zgarishlar. Jamoalashtirish va quloqlashtirish siyosati

Turkistonda 1921-1922- yillarda yer-suv islohoti qisman amalga oshirildi. Islohot asosan Ettisuv, Sirdaryo viloyatlarida o'tkazilib rus krestyanlarining yerlari natsionalizatsiya qilindi. Ko'chirib keftirilgan bu krestyanlarning asosiy qismi quloqlar deb e'lon qilindi. Turkiston o'lkasi bo'yicha davlat yer fondiga olingan 230 ming desyatina yerdan 26 ming desyatini o'troq dehqonlarga bo'lib berildi. Bu davrlarda Turkistonda «Qo'shchi» uyushmasi tashkil topib, bu ittifoq 90 mingdan ortiq qishloq aholisini birlashtirgan edi. Ular tadbirlarda faol qatnashib, sovet hokimiyatining qishloqdagi siyosatiga yordam berib turdi. Ammo bu jarayon uzoqqa chozilmadi, sovet hukumati mulk egalari asta-sekin cheklash va tugatish siyosatini olib bordi.

O'zbekiston SSR Yer ishlari xalq komissari Inomjon Xidiraliyev va boshqa mas'ul xodimlarning e'tirozlariga qaramay, 1925-yil dekabrda O'zbekiston SSR Markaziy Ijroiya Qo'mitasi (MIQ)ning Favqulodda sessiyasi chaqirilib, unda "Yer va suvni milliy lashtirish to'g'risida"gi dekret qabul qilindi. Shu bilan O'zbekistonda yer-suv islohotlarining ikkinchi bosqichi boshlandi. Dekretga binoan quyidagi tarzda yerlar batamom musodara qilinishi kerak edi:

– Farg'ona vohasida 40 desyatina dan (1 desyatina = 1,09 gektar), Toshkent va Samarqand vohalarida 50 desyatina dan ortiq sug'oriladigan yeri bo'lgan mulk egalari jami jonli va jonsiz mulki bilan;

– qishloq va ovullarda yashamagan, o'zlari va oila a'zolaridan birortasi ham yerda ishlamaydigan shaxslarga qarashli yerlar, boshqa mol-mulki bilan;

– vaqf yerlari, xo'jayinlari noma'lum yerlar musodara qilinadigan bo'ldi.

Yer-suv islohotining bu bosqichida ham qishloqda asosiy kuch bo'lgan o'rtahol dehqon bilan aloqani mustahkamlash shiori ostida o'tdi. Farg'ona vohasida 7 desyatina, Toshkent va Samarqand vohalarida 10 desyatina gacha yeri bor o'rtahol dehqonlar mulki saqlanib qoladigan bo'ldi. Natijada o'rtahol dehqonlar boy va quloqlardan ajratib olinib, kambag'al dehqonlarga yaqinlashtirildi.

1927-1928- yillarda O'zbekiston SSR MIQ favqulodda sessiyasi qaroriga asosan Zarafshon, Qashqadaryo, Surxondaryo va Xorazm vohalarida islohot boshlandi. 1929-yilda islohot Qoraqalpog'istonda ham o'tkazildi. Katta yer egalari oshiqcha yerlari musodara qilindi.

Shunday qilib, O'zbekistonda 1925-1929- yillarda amalga oshirilgan yer-suv islohoti mulkdorlarni tugatishga qaratilgan bo'lib, qishloq xo'jaligini zo'ravonlik yo'li bilan yalpi jamoalashtirish jarayonini tezlashtirish uchun qulay shart-sharoit hozirladi. Sovet davlati tortib olingan yer-suvlar hisobiga kooperatsiyalar, so'ng jamoa xo'jaligi tuzish siyosatini olib bordi. Jamoa xo'jaligi tuzilishining boshidan qishloq xo'jalik artellari mulklarini davlat tasarrufiga otkazish boshlandi. Jamoa xo'jaligi dehqonlarning yerlari va ishlab chiqarish vositalarini birlashtirish asosida tuzildi, bu vositalar yagona bolinmas fondga qo'shildi. Bu dehqonlarning mulkdan ajralishini boshlab berdi. Jamoa xo'jaliklari iqtisodiy jihatdan butunlay davlatga qaram bo'lib qoldi. Uning mustaqilligi va tashabbusv cheklandi. Jamoa xo'jaligiga kirmagan yakka xo'jaliklarga nisbatan taz'yiq o'tkazila boshlandi.

1925-1929- yillarda bo'lib o'tgan o'tgan yer-suv islohoti natijasida O'zbekistonda jami 1492 ta o'ziga to'q xo'jaliklar tugatildi hamda 27992 ta badavlat mulkdorlarning ortiqcha yerlari tortib olindi. Respublikada yer fondiga tortib olingan yerlarning 10 foizigina kam yerlilarga berildi. Qishloqda kooperativlarga birlashtirish kuchayib, 1929-yilda jamoa xo'jaligi hisoblangan kooperatsiyalarga uyushgan dehqon xo'jaliklarining respublikadagi salmog'i 81 % ga yetdi. Bu jarayon oddiy mehnatkashlar manfaatiga zid holda olib borildi. Jumladan, ba'zi hollarda o'rta dehqonlar, hunarmandlar, hatto qishloq kambag'allari ham quloq dehqonlar qatoriga qo'shib surgun

qilinib, mol-mulklari musodara etildi. O‘zbekistonda yer-suv islohotlarining birinchi bosqichi (1921-1922- yillarda) va ikkinchi bosqichi (1925-1929- yillarda) o‘tkazilishi natijasida O‘zbekistonda yirik yer egaligi deyarli tugatildi.

1930- yil fevralda O‘zbekiston Kompartiyasi MQ “quloq xo‘jaliklarini tugatish tog‘risida” qaror qabul qildi. Bu qaror jamoalashtirish siyosatini va jamoalashtirish jarayonida taz‘yiq va qatag‘onlik o‘tkazishni qonunlashtirib berdi. Respublika yalpi jamoalashtiriladigan o‘n etti tumanga bo‘lindi. Mahalliy rahbarlar raqamlar orqasidan quvib, qonunni buzishgacha bordilar. Natijada, ko‘pchilik tumanlarda jamoalashtirish bir necha hafta ichida tugallandi. 1929-yilning oktabrigacha respublikadagi dehqon xo‘jaliklarining 3,4 foizi kolxozlarga kirgan bo‘lsa, 1930-yilning martiga kelib dehqon xo‘jaliklarining 47 foizi kolxozlashtirildi. Bu ishlar amalda o‘ziga to‘qroq xo‘jaliklarni tugatish, ya‘ni xo‘jalik mulklari va imoratlarini musodara qilishga aylanib qoldi.

Jamoalashtirish ishidagi ma‘muriy buyruqbozlik uslubi, joylardagi real shart-sharoitlar bilan hisoblashmaslik, milliy hududlarning o‘ziga xos xususiyatlari, aholisining milliy an‘analari, udumlarini, madaniy-ma‘naviy saviyasini e‘tiborga olmaslik, ularni pisand qilmaslik oxir-oqibatda respublikada ommaviy norozilik harakatlarining boshlanishiga sabab bo‘ldi.

Shu yillarda jamoalashtirishga qarshi dehqonlarning ommaviy norozilik harakatlari respublika bo‘yicha 240 marta sodir bo‘ldi. O‘zbekistonda shartli ravishda quloq xo‘jaligiga kiritish mumkin bo‘lgan xo‘jaliklarning salmog‘i aslini olganda umumiy dehqon xo‘jaliklarining 5 foizidan kamrog‘ini tashkil etgan. Ayni paytda dehqon xo‘jaliklarini majburiy quloq qilish, boshqa joylarga surgun qilish ishlari avj oldirildi. 1930- yili 264 ta quloq va boylar xo‘jaliklari deb atalgan xo‘jaliklar tugatildi. 1939- yilga kelib respublikada yakka xo‘jaliklarga butkul barham berildi. O‘zbekistondan Ukraina, Sibir va Shimoliy Kavkazga 3871 quloq oilasi surgun etildi. 1933-yilda surgun qilingan quloq xo‘jaliklari soni 5500 taga yetdi.

Aslida reja bo‘yicha O‘zbekistonda jamoalashtirishni 1933-yil boshlariga qadar tugallash mo‘ljallangan edi. Mahalliy rahbarlar uni bu muddatdan ham avval bajarish uchun harakatni boshladi. Agar 1930-yil iyunida respublikada 6124 ta kolxoz tuzilgan, ularga jalb qilinganlar dehqon xo‘jaliklarining 27,1 foizini tashkil etgan bo‘lsa, shu yilning oxiriga borib 37 foizga, 1931-yil dekabrda esa 68,2 foizga yetdi. Ma‘muriy tazyiq, oshkora zo‘ravonlik va iqtisodiy ta‘sir usullarining uzluksiz qo‘llanilishi orqasida kolxoz qurilishi sezilarli sur‘atlarda rivojlantirib borildi. 1932-yil oxiriga kelib umuman O‘zbekistonda jamoalashtirilgan xo‘jaliklar barcha dehqon xo‘jaliklarining 81,7 foizini birlashtirgan edi. 800 ming dehqon xo‘jaliklari negizida 9734 ta kolxoz va 94 ta sovxoz tashkil etilgandi.

Respublikada jamoalashtirish xo‘jaliklarga moddiy-texnik baza hisoblangan mashina-traktor stansiyalari (MTS)ni tashkil etish bilan birga olib borildi. O‘zbekistonda birinchi MTS Andijon okrugining Asaka tashkil topdi. MTS soni ko‘payib borib, 1931-yilda ularning soni 48 ta bo‘lgan bo‘lsa, 1937-yilga kelib 163 taga, 1941-yilda esa 189 taga yetdi. MTS lar jamoa xo‘jaliklari dalalarini natural haq evaziga ishlab berar, bu haqning miqdori esa yuqoridan belgilab berilardi. Ko‘rilgan turli choralarga qaramay, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishida biror yirik o‘zgarishlar bo‘lgani yoq.

Respublika qishloq xo‘jaligida jamoalashtirish paxta maydonlarini kengaytirish bilan bir vaqtda amalga oshirilgan. O‘zbekistonda paxta maydonlari 1929- yildagi 530 ming gektardan 1932-yilga kelib 928 ming gektarga ko‘paydi. Shu maqsadda ko‘plab irrigatsiya insootlari barpo etildi. Masalan, paxtachilikni rivojlantirish uchun xashar usuli bilan 1939- yilda Katta Farg‘ona kanali va boshqa suv inshootlari qazildi. Natijada, sug‘oriladigan erlar maydoni kengaydi. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarish asosan Markaz sanoatining ehtiyojini qoplashga qaratildi.

Umuman olganda, jamoalashtirish natijasida dehqonlarga xos turmush tarzi buzildi, ma‘naviy-ahloqiy qadriyatlar zavol topdi va dehqonning davlat tomonidan asoratga solinishiga olib keldi. Oxir oqibat kolxozlarda zo‘rlilik bilan olib qolingan dehqonlar asosiy fuqarolik huquqlaridan mahrum bo‘ldilar. Dehqonlar yerga va ishlab chiqarishga egalik tuyg‘usini, mehnatsevarlik fazilatlarini yoqotib bordilar, ulardagi mehnatga, kasb mahoratiga bo‘lgan mehr soviy boshladi.

3. XX asrning 20-30-yillarida O‘zbekistonda ilm-fan va madaniyatning holati

XX asr 20-30- yillardagi murakkab ijtimoiy siyosiy va iqtisodiy jarayonlar respublikaning milliy madaniyatiga ta‘sir o‘tkazdi. Taraqqiyotning zamonaviy rivojlangan darajasiga o‘tish katta

qiyinchiliklarni yengish bilan bog'liq bo'lib, keskin mafkuraviy kurashlar asosida kechdi. 1929- yil avgustida arab yozuvini lotin grafikasiga almashtirish haqida qaror qabul qilindi. 1940- yil may oyida esa navbatdagi islohot amalga oshirilib, yozuvni kirill grafikasiga otkazish haqida korsatma berildi. Bolsheviklarning ta'biriga kora arab yozuvi dindorlarga, ulamolarga "xizmat qilar" edi. Aslida esa bu bilan ko'p millatli O'rta Osiyo xalqlarini Sharq musulmon mamlakatlaridan sun'iy ravishda ajratib olib, ular uchun alohida yangi madaniyat, yangi tarix yaratishni maqsad qilib qoingan edilar.

O'zbek xalqining azaldan bilimga intilishi, madaniy merosni qadrlashi o'laroq milliy ziyolilar xalqqa yordam berish uchun maorif sohasi, maktablarda ishlab, oz faoliyatini davom ettirdilar. Shu bilan bir vaqtda katta yoshli aholi o'rtasida savodsizlikni tugatish uchun shahar va qishloqlarda maktablar, savodsizlikni tugatish tarmoqlari faoliyat korsatdi. Shu- yillarda Markaz siyosiy rahbariyati sovet tuzumiga sodiq bo'lgan pedagog kadrlarni tezkorlik bilan tayyorlab, ular orqali aholini, ayniqsa yosh avlodni kommunistik g'oyalar asosida tarbiyalash maqsadida mablag'ni ayamadi, bor ma'rifatchilarni hamda partiya, sovet, jamoat tashkilotlarining kuch-quvvatini safarbar qildi. Afsuski, Xalq ta'limiga buyruqbozlik nuqtai nazaridan yondashish natijasida ochilgan ko'plab maktablarda oqitish sifati past bo'lib, talab darajasiga javob bermasdi.

XX asrning 20- yillari ikkinchi yarmida maxsus va oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlaydigan turli oquv yurtlari ochildi. O'rta Osiyodagi birinchi oliy oquv yurti-1918- yili ochildigan Turkiston davlat universiteti-bu vaqtga kelib oliy ta'limning eng yirik markaziga aylandi. Mavjud institutlar va texnikumlarning bazalarida yangi oquv yurtlari, jumladan, paxtachilik-irrigatsiya, politexnika, kon qidirish, toqimachilik, tibbiyot va boshqa institutlar ochildi. 30- yillarning oxirida 30 ta oliy oquv yurti va 98 ta texnikumlar faoliyat korsatgan.

Shuningdek, bu davrlarda dastlabki ilmiy-tadqiqot muassasalari ochildi. Irrigatsiya, paxtachilik va tibbiyot sohalaridagi muammolarni ilmiy jihatdan ishlab chiqish yo'lga qo'yildi, ilmfan qaror topdi, jiddiy yutuqlar qo'lga kiritildi. Natijada, iste'dodli tadqiqotchilar etishib chiqdi, jumladan, geolog olim H.Abdullaev, matematik T.Qori-Niyoziy, biolog T.Zohidov, kimyogar O.Sodiqov, arxeolog Ya.G'ulomov va boshqalar yangi ilmiy yonalishlar hamda ilmiy maktablarning asoschilari bo'lib qoldilar.

Ilmiy ishlarni uyg'unlashtirib tartibga solib borish uchun O'zSSR MIK qoshida 1932- yili fanlar komiteti tuzildi. Bu koraitet 1940- yili SSSR Fanlar akademiyasining O'zbekiston filialiga aylantirildi. Bu davrlarda xotin-qizlarning erkaklar bilan teng huquqliligi boyicha bir qator qonun va qarorlar qabul qilindi. Ularning amalga oshishini sun'iy ravishda tezlashtirish maqsadida 1927- yil bahorida "Hujum" hampaniyasi boshlab yuborildi. Bunga kora bolsheviklar zo'rvonlik, ma'muriy yol bilan ayollarning paranjisini tashlattirishga harakat qildilar. Ijtimoiy hayotda shiddatli ziddiyatlar hukm surgan bu murakkab davrda adabiyot va san'at milliylik, insonparvarlik, xalqchilik kabi tamoyillarga sodiqligini saqlab qoldi.

XX asrning 20- yillarning boshlarida Abdurauf Fitrat boshchiligida Toshkentda tuzilgan "Chig'atoy gurungi" uyushmasi a'zolari yangi o'zbek milliy adabiyoti, till va madaniyatini yaratish, adabiy-madaniy merosini toplash va organish, talantlarga har tomonlama komak berishga harakat qildilar. Shuningdek, bu davrda sovet hokimiyati va bolsheviklarning g'oyaviy-sinfy qarashlari ta'sirida turli-tuman ijodiy tashkilotlar, guruhlar va oqimlar yuzaga keldi. Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Fitrat, G'ulom Zafariy va boshqalar milliy qadriyatlarini yoqlab, xalqning tarixiy o'tmishi, ozodlik uchun kurashini, ijtimoiy o'zgarishlarni aks ettirgan bir qancha nazariy, she'riy va dramatik asarlar yaratdilar.

1934- yilning mart oyida Toshkentda O'zbekiston yozuvchilari qurultoyi bo'lib otdi, unda respublika yozuvchilari uyushmasi tuzildi. O'zbek milliy dramaturgiyasi va musiqasi, teatr va kino, tasviriy va amaliy san'at ham xalqimiz ma'naviy madaniyatining hayotbaxsh manbai bo'lib qoldi va unga xizmat qildi. 1936-39- yillarda Toshkentda ochildigan davlat konservatoriyasi, opera va balet teatrlari o'zbek musiqasi va vokal madaniyatining rivojlanishida muhim rol o'ynadi. 20-30- yillar ateistik (dinga qarshi) harakatning kuchayishi bilan ta'riflanadi.

Partiya organlari yoshlar orasida dinga qarshi keng kolamda tashviqot-targ'ibot ishlari olib bordilar. Dinni, ruhoniylar va dindorlarni siyosiy va jismonan ta'qib qilish xalqning ma'naviy madaniyatiga zavol etkazdi. Masjid, madrasalarning yopilishi ahofi orasida umuminsoniy axloqiy

qadriyatlarini, milliy ma'naviyatni targ'ib qilish, qaror toptirish ishiga ziyon etkazdi. Yosh avlod islom dini qoldirgan ulkan ma'naviy merosdan mahrum bo'ldi.

Shunday qilib, bu davr respublika madaniy hayotida ijobiy o'zgarishlar bilan ham e'tiborli bo'ldi. Biroq XX asr 20- yillarining ikkinchi yarmidan qaror topgan ma'muriy buyruqbozlik tizimi respublika ijtimoiy-madaniy sohalarining yangidan barpo bolishini sekinlashtirib qo'ydi. E'lon qilingan sotsialistik insonparvarlik, adolat haqidagi g'oyalar bilan haqiqiy voqelik o'rtasida ziddiyatlar paydo bo'ldi. Ular milliy ma'naviy hayotning asl mohiyatini notog'ri tushunish, uni ruslashtirish va ko'p asrlik ma'naviy qadriyatlardan voz kechish bilan ifodalandi, bu narsa ayniqsa qatag'onlik xatti-harakatlarining ta'siri ostida yanada kuchayib bordi.

4. Totalitar tuzumning kuchayishi. Qatag'on siyosati

20- yillarning oxiridan boshlab mamlakat va respublikada tarkib topib kelayotgan totalitar jamiyatga xos xususiyatlar tobora oshkora namoyon bola boshladi. Muhim qarorlarning hammasi tor partiya doirasida qabul qilinar va butun mamlakat uchun majburiy bo'lib qolardi. Demokratiyani bog'ish, haq-huquqlarning, qonunchiliklarning ommaviy ravishda buzilishiga olib keldi. Natijada milliy madaniyatni qayta tiklash, xalq turmushini yaxshilashga e'tibor qaratmoqchi bo'lgan rahbar xodimlar Akmal Ikromov, Turar Risqulov, Fayzulla Xo'jaev, Nazir Toraqulov va boshqa arboblarning millatchilikda ayblandi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muqobil yollarini amalga oshirishga uringan kishilar guruhbozlikka qarshi kurash shiori ostida tazyiqqa uchradi.

Keyinchalik "inog'omovchilik", "O'n sakkizlar guruhi", "qosimovchilik" deb nom olgan ishlar o'sha paytlarda to'qilgan edi. "On sakkizlar guruhi" bolsheviklar tomonidan boy-quloq deb nomlangan oziga toq xo'jaliklarning yer-suv islohoti jarayonida belgilangan me'yordan ortiqcha mol-mulkni tortib olinishiga qarshi chiqdilar.

O'zbekiston yer ishlari xalq komissari I. Xidiraliev boshchiligida 18 nafar mas'ul partiya va sovet xodimlari dehqonlarni iqtisodiy jihatdan himoya qilinganliklari uchun jazolandilar. Shu davrda O'zbekiston Kompartiyasi MKning matbuot bolimi mudiri R.Inag'omov, O'zbekiston Oliy sudi raisi S.Qosimov va ularning tarafdorlari partiyaning O'zbekistonda mustamlakachilik siyosati olib borayotganlikda aybladilar, iqtisodiyot, madaniyatning mustaqil rivojlanishiga yo'l ochib berishni talab qildilar. Natijada nohaq ayblanib, qatag'on qilindilar.

1929- yil oxirlarida Munavvar Qori Abdurashidxonov boshchiligidagi "Milliy istiqloq" tashkilotining a'zolari qamoqqa olindilar. Ular sovet hokimiyatining siyosatiga qarshi chiqqan reaktiv tashkilotlarning a'zosi sifatida qoralandilar. Toshkentda qamalgan tashkilotning 85 nafar a'zosidan 15 nafari otib tashlandi (Munavvar Qori Abdurashidxonov 1931- yil Moskvada otildi), qolganlari ahloq tuzatish mehnat lagerlariga jonatildilar, 30- yillarda qonunbuzarlik va qatag'onlar yanada avjga chiqdi, inson qadr-qimmatini poymol etildi.

Buning oqibatida 1937- yil ikkinchi yarmidan song A.Qodiriy, Cholpon, Fitrat, Elbek, Usmon Nosir va boshqalar, matbuot va adabiyot xodimlari, tarjimonlar va olimlar, ruhoniylar nohaq ravishda xalq dushmani sifatida ayblanib, qatag'on qilindilar. Ular yaratgan asarlar va badiiy tarjimalarni oqish ta'qiq qoyildi. Islomga oid noyob qolyozma kitoblar yoq qilindi.

O'zbekistonda yalpi qatag'on partiya va davlatga xizmat qilgan atoqli arboblarni qamoqqa olishdan boshlandi. Siyosiy boshqarmaning U.Xojaev, A.Ikromov, S.Segizboev va boshqalar ustidan "sovetlarga qarshi qaporuvchilik" degan uydirmalarni toqib chiqardilar. Chunki ular bahs va munozaralarda o'z dunyoqarashlarini sobit turib himoya qila oladigan xalq etakchilari edi, 1931-1939- yillarda O'zbekiston jamiyatining hamma tabaqalariga yoyilgan hibsga olish to'loqini ostida qoldi. Olimlar, muhandislar, shoiru-yozuvchilar, maorifchilar, san'atkorlar, jurnalistlar, hattoki ishchi va dehqonlar ham ta'qib ostiga olindi va qatag'on qilindi.

O'zSSR Ichki ishlar xalq komissarligining ichki turmasi va boshqa qamoqxonalarda mahbuslar jismoniy jazolarga mahkum bo'ldilar. Mahbuslarning ko'plari bu holatdan chiqish, qutulishning yagona yo'li o'z joniga qasd qilish deb bildilar. Ayrimlari esa qilmagan jinoyatlarini bo'yniga olishga majbur bo'lganlar. Xullas, 1937-1939- yillarda sohta ayblovlar bo'yicha O'zbekistonda hammasi bo'lib, 41 mingdan ziyod kishi qamoqqa olingan, ulardan 37 mingdan ortiq kishi jazolangan, ularning ichidan 6 ming 920 kishi esa otib tashlangan. Natijada, respublika o'zining kuchli kadrlaridan ayrildi, ziyolilar avlodlarining payvastaligi vahshiyona buzildi. Shunday qilib,

XX asrning 30- yillarning oxirida O'zbekistonda insoniylik va demokratiya printsiplarini oyoq osti qiladigan, har qanday o'zgacha fikr yuritishni kuch bilan bog'adigan, ommaviy ozboshimchalik va zo'rlik bilan O'zbekistonga sodiq ming-minglab kishilarni qirib tashlagan totalitar tartibot qaror topdi va kuchaya bordi. Bu xalqning boshiga chinaham fojea bo'lib tushdi hamda unga nihoyatda og'ir urush sinovlari arafasida ulkan ziyon va talofat yetkazdi.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Eshov B., Odilov A. O'zbekiston tarixi. 1-jild, Darslir,-T.: Yangi asr avlodi. 2014.
2. Xamidov X. O'zbekiston tarixi. T. 2015.
3. Usmonov Q. O'zbekiston tarixi. T. 2015.
4. Shirinova F., Ziyaeva D. O'zbekiston tarixi. O'quv qullanma. I qism T. 2015.
5. Shirinova F., Ziyaeva D. O'zbekiston tarixi. O'quv qullanma. II qism T. 2015.
6. Голованов А.А. Крестьянство Узбекистана: эволюция социального положения 1917-1937 гг.. Т., Фан, 1992.
7. Рахмонов Т. Социально-культурное строительство в Узбекистане в 30-е годы: опыт и проблемы. Т., 1994.
8. Алимова Д., Голованов А.А. Узбекистан в 1917-1990 годы: противоборство идей и идеологии. Т., 2002.
9. Узбекистан в годы советского тоталитаризма (20-е–30-е гг.). ТУИТ, 2003.
10. Махкамова Н.Р. Социальная структура общества на территории Узбекистана: традиции и трансформации (конец XIX в. – 30 –е годы XX в.). Т. 2009.
11. История Узбекистана. Ташкент: «Fan va texnologiya»
12. «Трагедия среднеазиатского кишлака: коллективизация, раскулачивание, ссылка. 1929-1955. Документы и материалы». В трех томах. (Редактор Д.А.Алимова, составители Р.Т.Шамсутдинов, Б.М.Расулов).
13. "Turkiston" gazetasi – www.turkiston.sarkor.uz (Turkiston newspaper)
14. "Ma'rifat" jurnali – www.ma'rifat-inform (Ma'rifat "magazine)
15. "Moziydan sado" jurnali – www.moziy.dostlink.net (Magazine "Maziydan sado")
16. www.ZiyoNet.uz

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

3 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 3

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 3

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000